

is van feljegyezve; a másodikban pedig az akkori egyházi szertartások vannak előírva. Különösen becses reánk nézve ez az utóbbi.

Még azt sem tudni ki írta, kinek lett írva. Valószínű azonban, hogy Stock J. szepesi prépost parancsára készült, még pedig azon célból, hogy a szepesi egyházban az isteni tisztelet az esztergomi szabályok szerint rendeztessék. A leíró nem lehetett tisztában sem a nyelvvel, a melyet használt, sem magával a munkával, a mit végezett. Egyes szavakat rossz helyre illeszt, máskor nem a szokott értelemben használja azokat s a mi a leg-sajnálatosabb, munkája hiányos, csonka. Pl. a megható nagyheti szertartásokból alig ad valamit, a nagypénteki ritusról meg éppen meg sem emlékezik. Hanem azért az értékét nehéz volna számokban felmérni, kivált mikor így a szerző számos jegyzetével megvilágítva, kiegészítve, más hasonló szertartáskönyvekkel párhuzamba hozva látjuk magunk előtt, mert ez az egyedüli emlékünk, mely a nagy kiterjedésű esztergomi egyházmegye régi liturgiája felől megbízható adatokkal szolgál.

Ennek az egészen szép munkának szép folytatását kívánjuk: a régi magyar egyházi szertartás történetét. Bármiként legyen megírva ez — reméljük — a közel jövőben, egyik legnagyobb dicsérete az leszen, ha elmondhatjuk felőle, hogy Dankó tudásával, ismereteivel, pontosságával van egybeállítva.

Kollányi Ferencz.

Bibliotheca Zrinyiana. *Die Bibliothek des Dichters Nikolaus Zrinyi. Ein Beitrag zur Zrinyi-Literatur. Mit literar-historischer Einleitung. Mit dem Portrait des Dichters nach E. Widemann, einem Facsimile und einer Stammtafel.* Wien, 1893. Verlag von S. Kende. 8r. XIX + 88 l.

Husz esztendővel ezelőtt történt, hogy Szluha László föllötte becses hirrel lepte meg a magyar irodalmat: Vötteuban ráakadt Zrinyi könyvtára katalógusára, melyet a szigeti bán saját kezével írt, s annak nyomán az egész könyvtárra, mely Zrinyi szellemének és tanultságának egyik élő bizonyossága volt. Szluha a fölfedezés hírével legelőbb Toldy Lászlót örvendeztette meg s vele e tárgyban levelezésbe lépett. A dolog természeténél fogva meg kellett tudnia Toldy Ferencznek is, hogy a Zrinyi-könyvtár a Daun grófok birtokában maig megvan, hogy nemcsak nyomtatott, hanem kéziratok köteteket is őrzött meg. Szluha László ezenközben hűségesen és nagy buzgalommal kutatta a becses leletet s minden levele újabb erőt kölcsönzött ama lángnak, mely Toldynkat hevíté, valamikor a magyar ész munkáiról, különösen most, mikor a *Szigeti veszedelem* írójának szellemi kincses táráról volt szó.

A ki Toldynak nemes lelkeségét ismerte, nem csodálkozik rajta, hogy ő maga akarta átvizsgálni az ottani könyvtárat. A ki tudja, hogy őt ebben betegsége és hirtelen bekövetkezett halála megakadályozta, csak sajnálhatja, hogy az nem történt meg. De vele nem mult el a reménység, hogy Zrinyi Miklós könyvtára a magyar tudományosság javára értékesíthetővé válik, bár arra még ilyen sem gondoltak, hogy azt rövid másfél tized mulva meg is lehetett volna szerezni. Annál nagyobb szükség volt erre, mert Szluha rövid tudósításaiban nem egy, véghetetlenül becses nyomra akadhattak, melyen elindulva irodalmunk történetének nem remélt gazdagodása kecsegtetett. Egypár kézirat forgott szóban, mint: *A köztékeknek főzéséről való rövid jegyzés*, mely magyar nyelven írt szakácskönyv volt; *Az néhai tekintetes és ngos vitéz Giarmati Balasi Bálintnak és nemzetes Rimai Jánosnak Istenes Énekei*, s továbbá *Giarmati Balassa Bálintnak Fajtalan éneki*, melyek *Rimai*, de különösen *Balassi* költészetének megismerésére, azonkívül XVI. századi liránk értékére fölöttébb fontosak lettek volna.

Különösen Balassi *Fajtalan éneki* izgatták Toldyt s azokat, kiknek erről általa tudomásuk volt. Szluha ugyan utánna járt s határozottan megírta, hogy azok veszendőbe mentek, de még azonkívül is mennyi érdek fűződött ehhez a könyvtárhoz! Mindez azonban feledésbe ment Toldy halálakor, mint annyi sok egyéb, melynek ő, a *lelkes öreg*, miként Kazinczyt egykor ő nevezé, volt letéteményese, őrzője és ápolója. Pedig a kérdés nem avult el, sőt inkább akkortájt lett valóban köztudomássá. Szluha László 1878-ban meghalt, s Toldy László a *Magyar Történelmi Társulatnak* 1880. májusi ülésén megemlékezett róla s illő elismeréssel méltatta érdemeit, melyeket a Zrinyi-könyvtár fölfedezése, átbúvárlása és leveleiben való megismertetése által szerzett.¹ Mégis csodálatos és meg nem magyarázható könnyelműséggel siklottak el a Zrinyi-örökség fölött, holott Szluha Daun Henrik grófnál nem csupán Toldy Ferencz számára készíté elő a hozzájutás útját, hanem egyben a magyar tudományosság számára is. Azon az úton azonban tíz esztendeig tudtunkkal senki sem járt.

A Történelmi Társulat kiküldötte ugyan választmányának egyik tagját, Csontos Jánost, hogy a becses fölfedezést szakszerűen megvizsgálja, a ki 1881. szeptember havában el is utazott Vöttauba. Mit végzett, vagy végzett-e egyáltalán valamit, azt nem sikerült megtudnom. Eredményt mostan sem tudott fölmutatni, mert «közbe jött akadályok miatt a könyvtárban néhány negyed óránál tovább

¹ Szluha László emlékezete és a Zrinyi-könyvtár. Irta és a M. Tört. Társulat 1880. május 7-iki választmányi ülésében fölolvasta dr. Toldy László. Budapest, 1880. 8. r. 16. l.

nem időzhetett.» S azóta senki nem a gondolt Zrinyi-könyvtár sorával.

A Vöttei kastély gyűjteményei ezután önkénytes árverés alá kerültek s velök a ránk annyira fontos könyvtár is. Kit fog ma már érdekelni, mily körülmények között estünk el mi ettől a könyvtártól? Röviden a Zrinyi-könyvtárt Kende Zsigmond bécsi antiquarius vásárolta meg, s miután előbb a Magyar Nemzeti Múzeumnak, azután b. Podmaniczky Gézának *hiában* ajánlotta föl, eladta a zágrábi országos könyvtárnak. Végül is megtörtént, hogy nem volt pénzünk Zrinyi könyvtárának megvásárlására, vagy, a mi még szomorúbb volna, nem tudtuk mérlegelni annak reánk különösen értékes voltát. Bizonyos, hogy a könyvtárt magunktól elvetvén, pótolhatatlan veszteséget szenvedtünk, mely évről-évre mindig nagyobb lesz, s annál jobban súlyosodik ránk, mennél inkább meg kell arról győződnünk, hogy reményünk is elveszett annak visszaszerzésére. Mert egy nyilvános gyűjtemény, milyen a zágrábi, nem mond le arról; s annál inkább ragaszkodik hozzá, mert azzal politikai önértétét is növeli.

Mikor ebből az alkalomból a Zrinyi-könyvtár ügye az Akadémian is megfordult, *Majláth* Béla már csupán mély sajnálatát fejezhette ki, hogy törekvésünk sikertelen maradt, amaz áldozatkészség daczára, melyet a közoktatási miniszterium a könyvtár megszerzésére megajánlott.¹ E közben a napisajtó is rendre tért, a dolog fölött, s a könyvtár ügye csak akkor került ismét szőnyegre, mikor Kende Zsigmond a Zrinyi-könyvtárat ismertető leírását ez év folyamán Bécsben kiadta.

Kende katalógusának megjelenése alkalmából meg kellett röviden emlékeznünk a könyvtárnak újabbkori történetéről. Régebbi történetét Toldy s *Majláth* nyomán a következőkben ismertetjük.

Zrinyi Miklósnak 1664-ben bekövetkezett halála után könyvtárat Ádám gróf örökölte, ki főlovászmester volt, s 1691-ben halt meg. Tőle jutott leánya, Daun Henrik grófné útján a Dauncsalád birtokába. Zrinyi Ádám gróf unokája Daun Miksa gróf szállította át a könyvtárt Vötteuba, miután az már előbb, Csáktornyáról Bécsbe vitetett. Valószínű, hogy a könyvtár nem került ama Zrinyi-javak közé, melyet a királyi fiskus Zrinyi Péter összeesküvése és Ádám gróf halála után lefoglalt. Ha a lefoglalt tárgyak közé került volna, alkalmasint nem a Daun grófok birtokában marad meg, hanem valamelyik bécsi gyűjteményben. A könyvtárat utoljára Daun Henrik gróf rendezte, ki a várkastélyának egyik nedves helyiségében halomra rakott könyveket sajátkezűleg szedte össze s állította föl ama teremben, a hol Szluha később ráakadt.

¹ Akadémiai Értesítő, 1891. 400. l.

Hogy ily vándorlás és hányatás közben a könyvtár anyaga veszteségeket szenvedett, első pillanatra is valószínű; sajnos, hogy e valószínűség teljes bizonyossággá válik, ha a meglévő könyveket a Zrinyi Miklós kezétől származó eredeti katalogussal összevetjük. E munkát a kiadó nem végezte el, midőn a könyvtár régi katalogusát publikálta. Azt ugyan megtette, hogy a meglévő könyvanyag felsorolásában hivatkozott az eredeti katalogus jelzéseire, de nem jegyezte meg az eredeti katalogusban, hogy tényleg mely munkák vesztek el.

A könyvtár anyaga, a mint azt Kende katalogizálta, a következő. Első csoportba oly nyomtatványok tartoznak, melyek kétség-telenül Zrinyi Miklós gróf tulajdonát tették. Ezek 249 folyó szám alatt vannak felsorolva, s abban különböznek a többtől, hogy bennük töle való bejegyzésekkel és a «Sors bona, nihil aliud» jel-mondattal találkozunk. A második csoportot eredeti kéziratok teszik, (14 kézirat); a harmadik csoportba valók néhai Zrinyi Ádám gróf könyvei (29 db.). Ránk természetesen az első két csoport fontos, különösen a kéziratokat magában foglaló, mert ebben maradt meg a csáktornyai könyvtár eredeti jegyzéke, a *Szigeti veszedelem*, a *Szakácskönyv*, és Zrinyi elegiája, mely Majláthnál és Kendénél is ki van adva. Kende az eredeti katalogust egész terjedelmében adta ki, függelékül az említett elegiával együtt. Ez őzri ellen a megmaradt gyűjteményt, egyúttal ez ad kellő képet a régi könyv-tárról.

A mit a stílről és az íróhoz való viszonyáról Buffon óta példabeszédként mondanak, épp oly joggal, sőt még találöbban el lehet mondani a könyvtárról és tulajdonosáról. Természetesen olyan könyvtárról lehet csak szó, melyet tulajdonosa bármely célra, de maga gyűjtött össze. Zrinyi műveltségének általános jellegéről művei után könyvtára tesz legfényesebb tanúságot. Csupán a véletlenek lehet tulajdonítani, hogy *Tasso* művei hiányzanak belőle, még a *Megszabadított Jeruzsalem is*, melyről pedig kétségtelenül tudjuk, hogy olvasta, sőt époszához tanulmányozta is. Azonban ezt a kivételt nem számítva, az eredeti katalogus nyomán visszaállíthatjuk tanulmányai körét, melyen belől latin és görög klasszikai, politikai, történeti s főként hadászati stúdiumokat végezett.

Eredményük írásaiban maradt ránk. S mi e könyveknek csiszoló, nemesítő és oktató hatásukért nem tudunk eléggé hálásak lenni. Azok fejlesztették Zrinyiben a költészetet és az irodalom iránt való érdeket; azok pallérozták tehetségeit, belőlük merítette tudását. Mindezt nemzete és hazája számára értékesítette — könyveiben és egész életével. Ujabb kutatások, mint Rónai Horváth Jenőé, Széchy Károlyé stb. nyíltan reá mutatnak ama megbecsülhetetlen eredményre, melyet Zrinyi a könyveivel folytatott társalgásának köszön. Általuk emelkedett föl szellemi képességeinek magaslatára,

hogy nemcsak saját hazájában, de még a külföld előtt is kiváló legyen és díszet szerezzen nemzetének, melynek minden gondolatát szentelé, melyet nagygyá és szabaddá akart tenni.

A Zrínyi-könyvtár katalógusának kiadásával az egész könyvtár ügye be van fejezve. A könyvtár Horvátországba került, katalógusa német nyelven jelent meg, de a mit belőle megtanultunk, az még szorosabban fűzi hozzánk a költő alakját. Könyveit elszalaszthattuk, de a XVII. század lelke, miként Zrínyit méltán nevezték, a mienk maradt s az is fog maradni mindenkor.

Erdélyi Pál.

A győri püspöki papnevelőintézet könyvtárának czímjegyzéke. *Osszeállította dr. Zalka László, a győri püspöki papnevelőintézet tanulmányi felügyelője és könyvtárnoka. Győr, 1893. 8r. VIII+950 l.*

A magyarországi egyházi könyvtárak között keletkezése korára és nagyságára nézve egyaránt tekintélyes helyet foglal el a győri püspöki papnevelőintézet könyvtára, melyet egyéb ritkaságok között a híres óriási antiphonarium és egy corvin-codex birtoka kiváló jelentőséggel ruház fel hazánk bibliographusai előtt.

A Magyar Könyv-Szemle olvasói már tájékozva vannak e könyvtár gazdagsága felől abból az ismertetésből, melyet Kisfaludy Árpád Béla könyvtárnok, ez idő szerint a budapesti egyetem tanára, 1877-ben irt. s folyóiratunk 1884-ik évi folyamában tett közzé. A Kisfaludy által megkezdett rendezést azóta Zalka László, a papnevelőintézet felügyelője és könyvtárnoka befejezte, s az eredményről 60 ívnyi vaskos kötetben számolt be, mely ez év folyamán látott napvilágot.

A kötet előszavában Zalka kimerítő ismertetést ad a könyvtár történetéről, melyről Kisfaludy idézett közleménye csak rövid vázlatot tartalmazott. Megtudjuk ez ismertetésből, hogy a könyvtár keletkezése a seminarium alapítási évével, az 1688. évvel áll összefüggésben, noha egy jelentékeny és becses részének, az 1872-ben bekebelezett székesegyházi könyvtárnak eredete még sokkal előbbre, 1611-re nyúlik vissza. A papnevelőintézet épületét 1763. június 28-án földrengés rongálta meg, s II. József 1784-ben az intézetet a pozsonyi központi papnevelőbe kebelezvén be, a könyvtárt is beolvasztotta az újonnan felállított pozsonyi theologiai könyvtárba. Ez nagyban hátráltatta a könyvtár fejlődését, mely csak 1790-ben nyerte vissza önállóságát. 1810-ben a francziák elfoglalták Győrt, s a papnevelőintézetet kaszárnyává változtatták. Mikor az ellenség távozása után Kiss Pál és Gondvicska Márton a könyvek rendezéséhez láttak, az 1814-ben elkészült czímjegyzék a sokat szenvedett könyvtár anyagát 3235 kötetben tüntette fel.

A következő korszak nagy sikerrel munkálkodott az eddigi